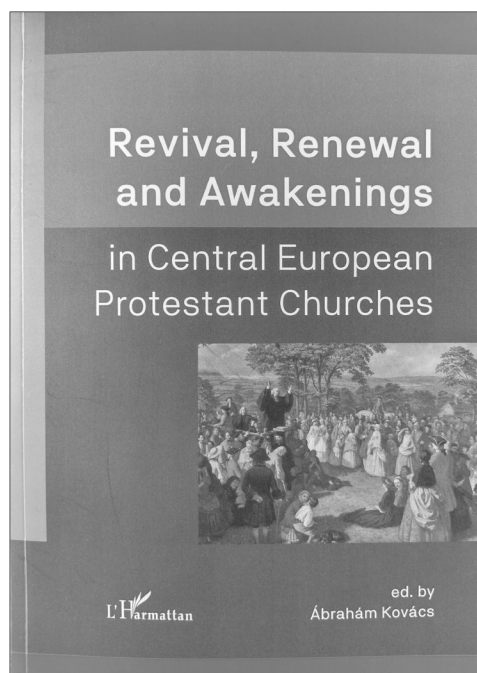

Kovács Ábrahám (szerk.): *Revival, Renewal and Awakenings in Central European Protestant Churches*

L'Harmattan Kiadó, Budapest 2021,
ISBN 978-963-414-767-1, 111 old.

A Partiumi Keresztény Egyetem Gazdaság és Társadalomtudományi Kara és a Sulyok István Teológiai Tudományok Intézete 2018. november 22–23-án tartotta első, *Újjászületés, társadalmi reform és szellemi megújulás Közép- és Kelet-Európában 1789–1918* (*Revival, Social Reform and Spiritual Renewal in Central and Eastern Europe 1789–1918*) témájú konferenciáját, amely nemcsak Közép- és Kelet-Európa sokszínű vallásos térképének bemutatását tűzte ki célul, hanem azt is, hogy a nyugat-európai keresztyén (ébredési) mozgalmak miként hatottak Közép- és Kelet-Európa protestáns egyházaira.

Kovács Kálmán Árpád a *Debates on Spiritual Rebirth in the Pages of the Debreczeni Protestáns Lap* (1891–1897) [*Viták a lelki újjászületésről a Debreczeni Protestáns Lap hasábjain (1891–1897)*] című előadásában mutatja be azt az ébredési mozgalmat, amely a 19. század végén következett be a magyar reformátusok körében, s ehhez elsődleges forrásként a *Debreczeni Protestáns Lapot* használja. Az általa bemutatott teológusok és lelkipásztorok életrajzából az derül ki, hogy a kor ébredési mozgalmának kimagasló személyiségeire elsősorban az angolszász skót és a német protestantizmus hatott. Táblázatban ismerteti az általa bemutatott teológusok és lelkipásztorok megújulást szorgalmazó

törekvéseinek bibliai hivatkozásait és céljait, felsorolja a kor jelentősebb vallási eseményeit, és összefoglalja a missziós tevékenységek törekvéseit.

A következő előadás, amelynek címe *A Torn Church Body – Why and how the Királyhágómelléki Reformed Church District was Formed?* (*Egy leszakított egyháztest. Miért és hogyan alakult ki a Királyhágómelléki Református Egyházkerület?*), Antal János és Pálfi József szerzőpáros tollából származik. Amint azt tudjuk, a trianoni békediktátum következtében Magyarország elvesztette területének kétharmadát, s így református gyülekezeteinek jelentős része is határain

kívül került. Az elcsatolt területeken újra kellett szervezni az egyházmegyéket és az egyházkerületeket. Romániában először az Erdélyi Református Egyházkerület alakult meg, majd azok az egyházmegyék, amelyek korábban a tiszántúli kerület részét képezték, átkerültek a megalakult Királyhágóimelléki Református Egyházkerülethez. Antal János és Pálfi József előadásából megismerhetjük az újraszervezett egyházmegyék működésének nehézségeit, a román állam által támasztott gondokat, illetve a mindezek ellenére működő belső egyházi missziós tevékenységek lehetőségét.

Borzási István a következő címmel tartott előadást: *The Baptist Mission Work and Strategy of Mihály Kornya (1844–1917)* [*Kornya Mihály (1844–1917) baptista missziói tevékenysége és stratégiája*]. Kornya Mihály felkereste az Osztrák–Magyar Monarchia településeit, ahol missziói munkája nyomán előbb házi csoportok, majd ezekből baptista gyülekezeti közösségek jöttek létre. Borzási István előbb Jézus és az első századi keresztyének missziós módszereit mutatja be, majd megismertet az erdélyi baptista misszió történelmi hátterével. A baptista misszió nemcsak a forgalmas utak mentén fekvő településeken folyt, hanem az elzártabb területeken is, és a már megalapított gyülekezetek azt a feladatot kapták, hogy maguk is folytassák a missziós munkát. Missziós elkötelezettségükkel jelentős eredményeket értek el.

Gerhard Hausmann „*Erweckung – Mission – Soziale Engagement*“ im Umfeld von Erzherzogin Maria Dorothea („Ébre-

dés – küldetés – társadalmi elkötelezettség” *Mária Dorothea főhercegnő környezetében*) című előadása azt mutatja be, hogy az evangélikus vallású württembergi főhercegnő, Maria Dorothea (1797–1855), József Antal János osztrák főhercegnek (1776–1847), Magyarország nádorának felesége miképpen mozdította elő a protestáns ébredést az Osztrák–Magyar Monarchiában. Maria Dorothea württembergi pietista szellemben nevelkedett. Az általa létrehozott evangélikus misszió Bibliát és kegyességi irodalmat terjesztett, s ezáltal jelentős szerepet játszott a kegyességi élet előmozdításában. Református és evangélikus összefogással iskolákat, óvodákat, könyvtárat alapított, és támogatta a szegények közötti diakóniai munkát, amelynek ő volt a legbuzgóbb anyagi támogatója.

Karl W. Schwarz *Academic Relations between Debrecen and Vienna – Exemplified by Eduard Böhl and Sándor Venetianer (Debrecen és Bécs akadémiai kapcsolatai – Eduard Böhl és Venetianer Sándor)* címmel tartott előadást, amelyben bemutatja Eduard Böhl (1836–1903) Debrecennel ápolta akadémiai kapcsolatait, illetve küzdelmeit az állam és az egyház kapcsolatát illetően. Eduard Böhl az 1819-ben alapított bécsi Protestáns Teológiai Fakultás református dogmatikai tanszékének volt tanára, aki az intézményben egyedülként képviselte a helvét hitvallású protestánsokat az ágostai hitvallású evangélikus felekezetű professzorok mellett. Ezután megismerhetjük Alexander Carl Theodor Venetianer (1853–

1902), a magyar zsidó családból származó, majd keresztyénné lett teológus és lelkipásztor életének és szolgálatának jelentős momentumait.

A konferenciakötet következő előadásának szerzője Verók Attila: *Erbaunungsliteratur mit pietistischer Note in den Lesestoffen der Siebenbürger Sachsen 18. Jahrhundert (Pietista jegyeket hordozó építőirodalom az erdélyi szászok 18. századi olvasmányai között)*. Ebben azt tárja elénk, hogy a pietista irodalom miként terjed el a Kárpát-medencében, különös tekintettel az erdélyi szászok lakta területeken, ahol szélesebb körben való elterjedését az is előmozdította, hogy azt a könyvtárakban is el lehetett érni. A pietista kegyességi iradalom pedig nagymértékben meghatározta a kor kulturális és egyházi életét, vallásosságát, irodalmát és egyházzenéjét.

Kónya Péter az eperjesi református közösség 17. századi helyzetét ismerteti a *Die Reformierten als Unerwünschte Glaubensgemeinschaft in Eperjes im 17. Jahrhundert (Az eperjesi reformátusok mint nemkívánatos hitközség a 17. században)* című előadásában. A 16. század során Felső-Magyarország tizenegy megyéjének szabad királyi városaiban, majd falvaiban jöttek létre református gyülekezetek, de a 17. századi történelmi helyzet nem kedvezett a reformátusoknak. Az evangélikus esperesek, a nagy tekintélyű vá-

rosi német parochusok és a városi tanácsok nem tették lehetővé a református igehirdetők működését. Azonban néhány faluban mégis létrejöttek református gyülekezetek a kálvinista nemesek pártfogása alatt. Az egyetlen szabad királyi város, ahol a hosszú küzdelem után egy rövid életű kálvini gyülekezet alakulhatott ki, Eperjes volt, mert itt nagyobb számban élt a magyar nemesség és polgárság. Az előadás felsorolja a térség korabeli református gyülekezeteit, és ismerteti átszerveződésük körülményeit.

A kötetet Kónya Annamária előadása zárja: *Coexistence of the Reformed and Lutherans in the Zemplén County (Reformátusok és lutheránusok együttélése Zemplén megyében)*. Luther és Kálvin tanítása a reformáció magyarországi terjedésének korai szakaszában terjedt el Zemplén megyében, s ez elsősorban a helyi gazdag előkelőségek és úri családok hozzáállásának volt köszönhető. A kor református prédikátorai nagy hangsúlyt fektettek az oktatásra és a hit megélésére. A lutheránusok és reformátusok a teológiai különbözőségek ellenére is igyekeztek összefogni az egyre erősödő rekatolizációval szemben. Az előadásból ennek a törekvésnek a részleteit ismerhetjük meg.

Lucski Márta